

Simno bažnyčios altorių polichromijos tyrimai, konservavimo ir restauravimo darbai

Margarita Janušonienė

Kultūros paveldo departamentas

Birutės g. 3 A, LT-62151 Alytus

margarita.janusoniene@kpd.lt

——— Straipsnyje pristatomi Simno bažnyčios didžiojo altoriaus tyrimo, konservavimo bei restauravimo darbai ir šoninių altorių polichromijos tyrimų rezultatai. Pirminę didžiojo altoriaus restauravimo programą, parengtą 2012 m., teko keisti, nes pradėjus paviršių valymo darbus ir atidengus didesnius plotus paaiškėjo, kad žvalgomieji polichromijos tyrimai buvo aki-vaizdžiai nepakankami parinkti tinkamą restauravimo darbų koncepciją ir spalvinį sprendimą. Aptariama ardomųjų tyrimų atlikimą reglamentuojanti teisinė bazė, tyrimų apimties reglamentavimo trūkumas.

Reikšminiai žodžiai: Simnas, altorius, polichromija, tyrimai, konservavimas, restauravimas.

Simnas – 24 kilometrus į vakarus nuo Alytaus nutolęs miestas pietiniame Simno ežero krante, išsidėstęs abipus kelio Alytus–Simnas–Kalvarija. Architektūros istoriko, urbanisto Algimanto Miškinio nuomone, Simnas yra viena anksčiausiai atsiradusių lietuviškosios Užnemunės gyvenviečių, rašytiniuose šaltiniuose minima nuo XV a. pabaigos¹. 1520 m. LDK maršalka ir Simno valdytojas Jonas Zaberezinskis pradėjo pirmosios Simno bažnyčios statybą². Ši bažnyčia buvo pašvęsta šv. Sofijos, Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų, šv. Jono Krikštytojo ir šv. Mikalojaus garbei³. Netrukus penkių šimtų metų sukaktį minėsianti seniausioji Užnemunės bažnyčia ne kartą degė ir nukentėjo karų metu. 1655 m. bažnyčią smarkiai nuniokojo Rusijos kariuomenė. 1812 m. prancūzų armija bažnyčioje įrengė ligoninę. Pasitraukdami kareiviai išdaužė langus, sulaužė suolus, apgadino vargonus. 1844 ir 1847 m. bažnyčia degė. Ypač skaudūs pastarojo gaisro padariniai: sudegė ne tik viršutinė bažnyčios dalis, bet ir altoriai, sakykla, suolai. Po jo bažnyčia atstatyta išdo lėšomis. Dar kartą bažnyčia degė 1872 metais. Šalinant gaisro padarinius, permūryti skliautai, pažemintos grindys, paklotos naujos ažuolinės grindų lentos, užverstos kriptos po šoninėmis navomis.

1 „Pagal turimus duomenis Simnas būtų viena anksčiausiai atsiradusių lietuviškosios Užnemunės gyvenviečių, nes rašytiniuose šaltiniuose vietovardis pirmą kartą paminėtas 1494 06 22 ir 10 16 didžiojo kunigaikščio Aleksandro raštuose: prie kelio iš Alytaus į Simną buvo šio dvaro žemės (dirvos, ganyklos).“ Plačiau apie Simno gyvenvietės istorinę ir urbanistinę raidą žiūrėti: Algimantas Miškinis, „Simnas“, in: *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės. Užnemunės miestai ir miesteliai*, Vilnius: Savastis, 1999, p. 193–240.

2 „Kai kur nurodoma, jog 1510 m. naujasis dvaro savininkas įsteigė ar pastatydino Simno bažnyčią <...>. Bet šie duomenys neteisingi: bažnyčia tikriausiai buvo statoma nuo 1520 m. Dažniausiai manyta, kad tais metais ji ir baigta <...>. Tačiau vargu ar tai buvo įmanoma. Turbūt J. Zaberezinskis, dalyvaujant neseniai įsteigtų Alytaus ir Balbieriškio parapijų klebonams Grigaliui ir Martynui, 1520 m. tesurašė Simno bažnyčios fundacijos ir aprūpinimo privilegiją <...>, o gal ir pradėjo statybą. Todėl, matyt, teisinga yra toji nuomonė, pagal kurią 1520 m. laikytini bažnyčios (ir parapijos) steigimo, o 1526 m. <...> – jos statybos baigties data. Yra nuomonių, kad dar ir tais metais bažnyčia nebuvo įrengta, nors apeigos atliekamos.“; *ibid.*, p. 194; Kultūros vertybių registro išrašė pateiktos šios bažnyčios statybų ir remontų datos: „statyta 1520 m., XVII–XVIII a., 1847 m.; remonuota XIX a. pab. – XX a. pr., 1919, 1939–1940 m. (remonto autorius architektas K. Reisonas (1894–1981 m.), 1955, 1960 m.“. Plačiau žr.: Kultūros vertybių registras. Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos. Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia. 2013 12 02 Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos aktas Nr. KPD-AV-591, [interaktyvus], KVR © KPD 2007–2010, [žiūrėta 2018-10-09], <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/151d9641-2320-4de6-8ba6-401d0e7b18fc>.

3 Išsamiai Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų statybos ir architektūrinės raidos istorija aprašyta Algimanto Miškinio, Marijos Rupeikienės ir Dalios Vasilūnienės publikacijoje „Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia“, in: *Lietuvos sakralinė dailė*, t. I: *Vilkaviškio vyskupija*, kn. 5: *Alytaus dekanatas*, sud. Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, Dalia Vasilūnienė, Vilnius: Savastis, 2003, p. 383–390.

Pirmojo pasaulinio karo metu bažnyčia apšaudyta. Jau XIX a. viduryje atsiradę sienų ir skliautų skilimai bei plyšiai dar labiau pagilėjo, pagrindinių konstrukcijų būklė tapo avarinė. Siekiant išvengti griūties, 1919 m. šiaurinė nava ir presbiterijos sienos sutvirtintos pristatant dviejų pakopų kontraforsus. 1938–1940 m., vadovaujant inžinieriui Karoliui Reisonui, bažnyčios pastatas vėl kapitaliai tvarkytas: sutvirtinti pamatai, plieninėmis templėmis suveržtos sienos, gelžbetonio konstrukcijomis prie pagrindinio pastato pritvirtinta presbiterija ir bokštas, virš prienavio įrengti gelžbetoniniai skliautai. Antrojo pasaulinio karo metais bažnyčia stipriau nenukentėjo. Pokario metais ji ne kartą tvarkyta: pertinkuotos ir nubaltintos sienos, įstiklinti langai, naujai dekoruotas interjeras⁴. Bažnyčios eksterjeras pastarąjį kartą tvarkytas 2006–2009 metais⁵. Atlikus sienų polichromijos tyrimus, keletą dešimtmečių balta buvusi bažnyčia perdažyta gelsvai rusva spalva, o architektūrinės sienų apdailos detalės – sodria rudai raudona ochra.

Simno bažnyčia – vienintelė kryžminio plano renesansinė bazilika Lietuvoje⁶. Statinys monumentalių formų, jame vyrauja renesanso architektūros formos, tūriai ir elementai [1 il.]. Bažnyčios interjere dominuoja aukšta centrinės navos erdvė. Šonines navas nuo centrinės skiria trys poros arkomis sujungtų masyvių pilorių, presbiteriją nuo centrinės navos – pusapskritė triumfo arka. Centrinė nava dengta cilindrinio skliautu su liunetėmis, šiaurinė nava – cilindriniais, o pietinė – kryžminiais skliautais.

Bažnyčios interjere išsiskiria įspūdingas didžiojo ir šoninių altorių, krikštyklos, aukų altorėlio ir sakyklos ansamblis, kurio istoriją ir meninę raidą išsamiai ištyrė dailėtyrininkės Regimanta Stankevičienė ir Aleksandra Aleksandravičiūtė [2 il.]. R. Stankevičienės duomenimis, didysis altorius vėlyvesnis už šoninius. Jis padirbdintas Česlovo Svierčevskio dirbtuvėse 1888–1892 metais. Visą presbiterijos galinę dalį užimantis cen-

4 Plačiau žr.: Algimantas Miškinis, Marija Rupeikienė ir Dalia Vasiliūnienė, *op. cit.*, p. 383–388.

5 Fasadų ir stogo konservavimo ir restauravimo darbai vykdyti pagal 2005 m. parengtą projektą. Plačiau žr.: Birutė Biekšienė, Jakovas Mendelevičius, S45P Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios Simne, Alytaus rajone. Fasadų ir stogo restauravimas ir konservavimas. Techninis projektas. Architektūrinė, konstrukcinė dalis. UAB „Lietuvos paminklai“, 2005, in: Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos Alytaus skyriaus archyvas (toliau – KPD AS archyvas), Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios tyrimų, konservavimo ir restauravimo darbų projektinės dokumentacijos byla, lapai nenumeruoti.

6 Vladimiras Zubovas, „Simno bažnyčia“, in: *Lietuvos architektūros istorija*, t. 1: *Nuo seniausių laikų iki XVII a. vidurio*, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 285–286.

1.
Simno bažnyčia, Margaritos Janušonienės nuotrauka,
2015

Simnas church

2.
Simno bažnyčios centrinė nava, Margaritos
Janušonienės nuotrauka, 2012

Central nave of the Simnas church

3.
Didysis altorius prieš restauravimą, Margaritos
Janušonienės nuotrauka, 2015

High altar before conservation

trinis altorius išsiskiria dydžiu ir monumentaliomis formomis. Tarp galinių presbiterijos langų įrengtas dviejų tarpasnių retabulas gana siauras, tačiau cokolinė dalis užima visą presbiterijos plotį: cokolinę altoriaus dalį iki sienų pratęsia portalai su arkinėmis nišomis ir filinginėmis duralėmis į užaltorinę dalį. Istorizmo laikotarpio monumentaliam orderinių formų altoriuje dominuoja neorenesansinė stilistika [3 il.]. Virš grakštaus neobarokinių formų tabernakulio, pirmo tarpasnio nišoje, kurią iš šonų rėmina po dvi puošnias neorenesansines kolonas, stovi puikaus darbo Švč. Mergelės Marijos skulptūra. Apatinė kolonų dalis dekoruota reljefiniais lipdiniais, viršutinė – kaneliūromis. Šalia kolonų portalų centrinėse ašyse stovi šv. apaštalų Petro ir Pauliaus skulptūros. Antras tarpasnis daug mažesnis, kuklesnių formų. Jame įtaisytas paveikslas Švč. *Mergelė Marija su Kūdikiu* su metalo aptaisais⁷. Neorenesansinės stilistikos altorius gerai dera su bažnyčios architektūra, bet su šoniniais barokinės ir neobarokinės plastikos altoriais vieningo ansamblio jis nesudaro. R. Stankevičienė pateikia reikšmingą įžvalgą:

Galima numanyti, kad įrenginio [didžiojo altoriaus – *Aut.*] projektuotojas sąmoningai siekė „restauravimo“ efekto ir istorinio pastato bei naujojo įrenginio stilistinės darnos; XIX a. II pusėje senųjų bažnyčių restauravimo idėjos jau buvo gana plačiai paplitusios, tik jų konkreči raiška Lietuvoje iki šiol beveik nenagrinėta.⁸

Menine vertė pasižymi ir keturių šoninių altorių, aukų altorėlio, krikštyklos ir sakyklos ansamblis. Šoninis Švč. Jėzaus Širdies altorius įrengtas šiaurinės navos gale. 1890 m. rekonstrukcijos metu perdarytas retabulas, tačiau išsaugotos senosios XVIII a. altoriaus dekoruotos dalys. Menine vertė išsiskiria XVIII a. II ketvirčiu datuojami mediniai azūriniai reljefiniai

7 Kadangi Simno bažnyčios titulas yra Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų, centriniame altoriuje neatsitiktinai dominuoja marijinė ikonografija. Švč. Mergelės Marijos skulptūra sukurta remiantis ispanų dailininko Bartolomé Estebano Murillo paveikslais, vaizduojančiais Nekaltojo Prasiždėjimo Švč. Mergelę Mariją. Tapytų šio siužeto sekinių Lietuvos bažnyčiose gana daug, o skulptūrų reta. Titulinė centrinio altoriaus Švč. Mergelės Marijos skulptūra su debesų pjedestalu ir žvaigždžių nimbu iš kitų išsiskiria dinamiškesniu erdviu judesiu ir plastiniu įtaigumu. Antrame tarpasnyje yra trijų angelų skulptūros ir nežinomo autoriaus tapytas paveikslas Švč. *Mergelė Marija su Kūdikiu* (paveikslas – XVII a. vidurys, aptaisai – tarp 1794–1816 m.). Dailėtyrininkės R. Stankevičienės nuomone, tai palyginti aukšto meninio lygio kūriny, reprezentuojantis XVII a. Lietuvos dailę, kurioje savitai pynėsi kelių Europos dailės mokyklų įtakos. Plačiau žr.: Regimanta Stankevičienė, „Didysis altorius“, in: *Lietuvos sakralinė dailė*, t. I: *Vilkaviškio vyskupija*, kn. 5: *Alytaus dekanatas*, sud. Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, Dalia Vasilūnienė, Vilnius: Savastis, 2003, p. 390–397.

8 *Ibid.*, p. 397.

4. Šoninis Švč. Jėzaus Širdies altorius, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2015

Side altar of the Most Holy Heart of Jesus

5. Šoninis Rožinio Švč. Mergelės Marijos altorius, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2015

Side altar of Our Lady of the Rosary

pirmo tarpsnio sparnai, natūros dydžio medinės polichromuotos šv. Nepamuko ir šv. Augustino skulptūros [4 il.]. Ypač rafinuotos plastikos yra pietinėje navoje esančio Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus skulptūrinis dekoras. Rekonstrukcijos metu šiame altoriuje išsaugoti XVIII a. paskutinio trečdalis elementai – grakštūs rokociniai mensos bei retabulo sparnų drožybinių ornamentai, ekspresyvios plastikos šv. Augustino, šv. Dominiko ir dviejų angelų skulptūros⁹. Pagrindinis altoriaus akcentas – pirmame tarpsnyje esantis titulinis altoriaus paveikslas Rožinio Švč. Mergelės Marija su aptaisais, sukurtas nežinomo Lietuvos dailininko XVII a. antroje pusėje [5 il.]. Senosios barokinės drožybos fragmentų išliko ir prie piliorių esančių šv. Kazimiero ir šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bei šv. Vincento Pauliečio altorių puošyboje. A. Aleksandravičiūtė Simno bažnyčios įrenginių ir baldų istoriją skirsto į du periodus – XVIII a. ir XIX–XX a.:

⁹ Dailėtyrininkės Marijos Matušakaitės nuomone, vienuolių skulptūros yra „vienos meniškiausių rokoko skulptūrų Lietuvoje“. Plačiau žr.: Marija Matušakaitė, *Senoji medžio skulptūra ir dekoratyvinė drožyba Lietuvoje*, Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 158.

6.

Architektės Rūtos Valainienės didžiojo altoriaus polichromijos projektas, 2012, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2015

Project of the high altar polychromy by architect Rūta Valainienė (2012)

Keturi šoniniai altoriai, krikštykla, aukų altorėlis ir sakykla yra vientisas, meniškias baroko ir neobaroko stilių bažnyčios interjero įrenginių ansamblis. Jo XVIII a., XIX a. pabaigoje ir XX a. sukurtos dalys tarpusavyje darniai siejasi ir atskleidžia simniškių pamaldumo ir bažnytinio meno tradicijų tęstinumą.¹⁰

Ansamblio įrenginiai pertvarkyti XIX a. pab. – XX a. 1 deš., vykdamant didelę bažnyčios interjero rekonstrukciją. Tuo metu interjeras įgavo neobarokinę išvaizdą. Pastatytas didysis altorius, šoniniai pertvarkyti. Darbus atliko Adomas Karalius. Perstatant altorius, ne tik panaudotos vertingiausios senųjų altorių dalys, bet ir perimta meninio stiliaus tradicija – orientacija į vėlyvojo rokoko baroko formas. Vėlesni ansamblio įrenginių atnaujinimai vykdyti 1910 m., 1930 m. ir XX a. 9 dešimtmetyje¹¹.

Didžiojo altoriaus polichromijos tyrimai, konservavimo ir restauravimo darbai

2011 m. lapkričio mėn. Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijos klebono Raimundo Žukausko kvietimu Simno bažnyčioje įvyko

¹⁰ Plačiau žr.: Aleksandra Aleksandravičiūtė, „Keturi šoniniai altoriai, aukų altorėlis, krikštykla ir sakykla“, in: *Lietuvos sakralinė dailė*, t. I: *Vilkaviškio vyskupija*, kn. 5: *Alytaus dekanatas*, sudarytojos Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, Dalia Vasiliūnienė, Vilnius: Savastis, 2003, p. 397–418.

¹¹ *Ibid.*, p. 397, 398, 400.

išvažiuojamasis Restauravimo tarybos¹² posėdis, kuriame vertinta bažnyčios interjero ir altorių būklė bei tvarkybos darbų būtinumas¹³. Ši taryba konstatavo, kad interjero būklė itin prasta, mediniai interjero elementai ir altorių dalys labai blogos būklės, todėl būtina atlikti reikiamus tyrimus ir parengti altorių konservavimo ir restauravimo darbų programas¹⁴.

2012 m. kovo mėn. architektės Rūta Valainienė ir Jolita Juknelevičienė vykdė presbiterijos ir didžiojo altoriaus polichromijos tyrimus. Altoriaus „kūnas“ mūrinis, tinkuotas, su mediniais elementais (rėmai, portalų durys)¹⁵. Biologinius tyrimus atliko Jurgita Dunajevskienė, cheminius – Erika Borovikovaitė. Padarytos išsamios presbiterijos sienų ir didžiojo altoriaus zonų ir fotografijų žymėjimo schemas. Tyrimų pagrindu parengtas Simno bažnyčios presbiterijos vidaus dažymo ir altoriaus restauravimo projektas¹⁶. Tyrimų ataskaitoje nurodoma:

Didysis altorius buvo perdažomas 3–4 kartus. Daugiausiai kartų perdažyta altoriaus apatinė dalis, iki aštuonių kartų. Pirminis apatinės dalies sluoksnis labai tamsus, beveik juodas, gali būti, kad patamsėjo dėl viršutinių aliejinių sluoksnių poveikio. Altoriaus kolonų pirminis dažymo sluoksnis z. 36 šv. rudai rusvas, altoriaus fonas tamsesnis umbrinis z. 45a. Visos altoriaus spalvos buvo gilios, prigesintos su švytinčiomis auksinėmis detalėmis.

12 Restauravimo taryba – kultūros ministrui atskaitinga taryba, tvirtinanti dailės paveldo objektų tyrimo, konservavimo ir restauravimo programas, kontroliuojanti konservavimo ir restauravimo darbų procesą bei kokybę, priimanti atestuotų restauratorių atliktus darbus; Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas „Dėl Restauravimo tarybos nuostatų ir sudėties patvirtinimo“, in: *Valstybės žinios*, 2009 04 16, Nr. 42-1628.

13 Tvarkybos darbams priskiriama: taikomieji tyrimai; remontas; avarijos grėsmės pašalinimas; konservavimas; restauravimas; tvarkybos darbų planavimas ir projektavimas; Paveldo tvarkybos reglamentas PTR 3.08.01:2013 „Tvarkybos darbų rūšys“, in: *Valstybės žinios*, 2013 10 03, Nr. 104-5110.

14 2011 11 10 Restauravimo tarybos protokolas Nr. 79, in: KPD AS archyvas, Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios tyrimų, konservavimo ir restauravimo darbų projektinės dokumentacijos byla, lapai nenumuoti.

15 Altoriaus matmenys – 825 × 615 (plotis su portalais šonuose); medžiagos ir technologijos: akmuo, cementas, mūrijimas, liejimas; medis, staliaus darbai, drožyba, polichromija aliejiniais dažais, auksavimas.

16 Rūta Valainienė, Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios presbiterijos polichromijos tyrimai ir tvarkybos darbų projektas, altoriaus restauravimo projektas u. k. 852, Vilnius, 2012, in: KPD AS archyvas, Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios tyrimų, konservavimo ir restauravimo darbų projektinės dokumentacijos byla, lapai nenumuoti. Projekto ekspertizėje nurodyta, kad projekto sprendiniai yra konservavimo, restauravimo ir dalinio atkūrimo pobūdžio.

<...> mūrinis, tinkuotas altorius buvo dažytas tamsiomis rudomis prigesintomis spalvomis su aukso blyksniais, galbūt prisiderinant prie medinių šoninių altorių (barokinių) ir medinių skulptūrų. Buvo panaudoti ir sidabro spalvos akcentai, bet pagal chemikų tyrimus tai tik aliuminio pasta. Drožtos puošmenos ir medinės skulptūros pažeistos kinivarpu, polichromuotos. Skulptūras siūloma vežti į dirbtuves ir restauruoti, altorių dažyti nustatytomis pirminėmis spalvomis. Sienos dažomos pagal paruoštą dažymo projektą, atkuriant cokolinės dalies ir langų glifų tapybinius panelius.¹⁷

Tyrimais paremta altoriaus spalvinės gamos atkūrimo koncepcija buvo nuosaiki ir mažai kuo skyrėsi nuo buvusio įprastinio didžiojo altoriaus vaizdo. Parengtame projekte dominavo šviesios pastelinės rusvos ir žalsvos spalvos [6 il.]. 2012 m. gruodžio mėn. Restauravimo taryba išvažiuojamojo posėdžio į Simno bažnyčią metu vertino presbiterijoje atliktų interjero bei didžiojo altoriaus polichromijos tyrimų ataskaitą, analizavo parengtą presbiterijos ir didžiojo altoriaus tvarkybos darbų bei spalvinio sprendimo projektą ir nutarė:

Presbiterijos bei didžiojo altoriaus tvarkybos darbų – spalvinio sprendimo projektą derinti kaip pagrindą restauravimo darbams. Altoriaus spalviniam sprendimui parinkta polichromijos tyrimų metu rasta pirminė umbrinė spalva. Altoriaus dažymo ir detalių auksavimo bei dengimo sidabru kompozicija tikslinama pradėjus konservavimo, restauravimo darbus, kuomet bus valomos visos puošybos detalės. <...> nuvalius vėlesnius uždažymus ir patikslinus tyrimų duomenis, spalvinio sprendimo projektas pakoreguojamas.¹⁸

2013 m. Restauravimo taryba patvirtino Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų didžiojo altoriaus skulptūrų tabernakulio dekoru tyrimų, konservavimo, restauravimo darbų programą (toliau – restauravimo pro-

¹⁷ *Ibid.*, p. 13.

¹⁸ 2012 12 06 Restauravimo tarybos protokolas Nr. 99, in: KPD AS archyvas, Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios tyrimų, konservavimo ir restauravimo darbų projektinės dokumentacijos byla, lapai nenumuoti. Posėdžio metu atkreiptas dėmesys, kad menšą dengiantis medis antepediumas su drožiniais nėra altoriaus statybos laikotarpio, padarytas neseniai ir stilistiškai nedera prie altoriaus visumos, todėl rekomenduota spręsti antepediuo sutvarkymą, parengiant atskirą projektą. Toks projektas nebuvo parengtas, grafinėje dalyje menso spalvinis sprendimas nedetalizuotas.

7.
Restauruota Švč. Mergelės Marijos skulptūra,
Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2015
Conserved sculpture of the Blessed Virgin Mary

grama)¹⁹. Šioje programoje numatytus altoriaus ir jo priklausinių (tabernakulio, skulptūrų ir paveikslo) tyrimo, konservavimo ir restauravimo darbus 2014–2017 m. atliko Vytauto Dzindziliausko individuali įmonė. 2014 m. restauruotos šv. apaštalų Petro ir Pauliaus skulptūros, 2015 m. atlikti Švč. Mergelės Marijos ir trijų angeliukų skulptūrų bei tabernakulio konservavimo ir restauravimo darbai [7 il.]. 2015–2016 m. restauruotas paveikslas *Švč. Mergelė Marija su Kūdikiu*.

Didžiojo altoriaus konservavimo ir restauravimo darbai pradėti 2015 m., vadovaujantis 2013 m. Restauravimo tarybos patvirtinta restauravimo programa ir R. Valainienės polichromijos tyrimų pagrindu parengtu altoriaus spalvinio dekoro projektu. Altoriaus būklė, prieš pradedant tvarkybos darbus, buvo patenkinama. Akivaizdžių sužalojimų ar netekčių nefiksuota, tačiau gausu smulkių nuoskilių, išdaužų ir tinko įskilimų profliuotose architektūrinėse detalėse. Labai blogos būklės buvo mediniai elementai, pažeisti entomologinių kenkėjų. Altoriaus paviršius užterštas dulkių ir suo-

¹⁹ Vytautas Kubilius, Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų (unikalus objekto kodas 852) Simno m., Kreivoji g. 3, Alytaus r. Didžiojo altoriaus skulptūrų tabernakulio dekoro tyrimų, konservavimo, restauravimo darbų programa, Vilnius, 2013, in: KPD AS archyvas, Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios tyrimų, konservavimo ir restauravimo darbų projekcinės dokumentacijos byla, lapai nenumeruoti. Tyrimų, konservavimo, restauravimo darbų užduotį parengė menotyriminkė Alvyra Vaitulevičienė, tvarkymo darbų projektą (metodiką) – restauratorius Vytautas Kubilius.

džių nuosėdomis, vietomis fiksuota mikrobiologinė tarša – pelėsis. Aliejinių dažų spalvos praradusios autentišką ryškumą, auksuoti paviršiai pasidengę patina, vietomis aukso sluoksnio netektys pakankamai didelės²⁰.

Pradėjus šalinti vėlesnių uždažymų sluoksnius ir atidengus didesnius paviršių plotus, spalvinį altoriaus polichromijos projektą teko keisti, nes paaiškėjo, kad pirminiame etape altorius buvo dekoruotas imituojant tamsų, juosvos pelenų spalvos marmurą ir gausiai auksuotas, t. y. atidengta polichromija labai skyrėsi nuo patvirtinto projekto, kuriame dominavo pasteliniai žalsvi ir rusvi atspalviai [8, 9 il.]. Naujai rastų duomenų pagrindu restauratorius Antanas Pužauskas parengė naują spalvinio sprendimo projektą, iš esmės keičiantį didžiojo altoriaus vaizdą [10 il.]. Restauravimo taryba 2015 10 28 protokolu Nr. 100 pritarė pakoreguotam spalviniam altoriaus sprendimui²¹. Didysis altorius buvo konservuotas ir restauruotas pagal šį projektą ir „atgavo“ pirminį savo vaizdą – polichromijoje vyrauja tamsaus, juosvo marmuro imitacija ir gausus auksavimas [11 il.]. Mensa polichromuota imituojant juosvai vyšninio atspalvio marmurą.

Lyginant 2012 ir 2015 m. didžiojo altoriaus spalvinės gamos atkūrimo projektus, skirtumas akivaizdus. Tai rodo, kad 2012 m. atliktų polichromijos tyrimų apimtys buvo nepakankamos. Gali būti, kad ankstyviausiojo laikotarpio polichromijos sluoksnio duomenų trūkumas paskatino 2012 m. projekto autorę parengti nuosaikų, esamas paskutiniojo dekoravimo sluoksnio spalvas atkartojantį spalvinio sprendimo projektą. Natūraliai kyla klausimas – kokios apimties ir išsamumo turėtų būti tyrimai, kad pradėjus objektų konservavimo ir restauravimo darbus nereikėtų keisti patvirtintų restauravimo darbų programų. Nepakankamos apimties tyrimai ir jų pagrindu parengti projektai vėlesniuose konservavimo ir restauravimo darbų etapuose tampa problema, nes darbų užsakovai ir restauratoriai susiduria ir su ilgesne tvarkybos darbų trukme, ir su papildomomis finansinėmis sąnaudomis. Kitaip tariant – neretai tame pačiame objekte vėl tenka vykdyti tyrimus, koreguoti restauravimo darbų programas.

²⁰ Alvyra Vaitulevičienė, *op. cit.*

²¹ 2015 10 28 Restauravimo tarybos protokolas Nr. 100, in: KPD AS archyvas, Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios tyrimų, konservavimo ir restauravimo darbų projektinės dokumentacijos byla, lapai nenumeruoti. Posėdžio metu pasiūlyta „mensos spalvinį sprendimą pasirinkti restauravimo pabaigoje, kad būtų išlaikytas vieningas ir harmoningas altoriaus spalvinis sprendimas“.

8.
Didžiojo altoriaus frontono zondas, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2015

View of the frontispiece of the high altar with probes

9.
Didžiojo altoriaus kolonos kapitelio zondas, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2015

Probe of the pillar capital of the high altar

10.
Restauratoriaus Antano Pužausko didžiojo altoriaus polichromijos projektas, 2015, Restauravimo tarybos protokolo priedas, 2015

Project of the high altar polychromy by restorer Antanas Pužauskas (2015)

11.
Didysis altorius po restauravimo, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2017

High altar after conservation

Margarita Janušonienė —

Simno bažnyčios altorių polichromijos tyrimai, konservavimo ir restauravimo darbai

Ardomųjų tyrimų teisinis reglamentavimas

„Visada būtina turėti tyrimų tikslą ir sustoti jį pasiekus, nes visiškas objekto ištyrimas tolygus visiškam jo išardymui.“²²

Polichromijos tyrimai daugeliu atvejų būna ardomieji, t. y. juos atliekant negražinamai paveikiami objektas, jo dalis ar elementas, esantys arba galintys būti autentiškais medžiaginiaisi mokslinio pažinimo šaltiniais²³. Būtent todėl labai svarbu nusistatyti tyrimų tikslus ir apimtis. Per mažos apimties žvalgomieji tyrimai gali suklaidinti tyrėją, ir jo priimti sprendimai nebūtinai bus objektyvūs. Per didelės apimties tyrimai, ypač neturint garantijų, kad užteks lėšų atidengtiems plotams konservuoti, objektui apskritai gali būti pražūtingi. Teisės aktai tiesiogiai ardomųjų polichromijos tyrimų apimties nereguliuoja. Trumpai apžvelkime dailės paveldo objektų tyrimus reglamentuojančius teisės aktus: Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymą (toliau – NKPAĮ) ir Lietuvos Respublikos kilnojamojų kultūros vertybių apsaugos įstatymą (toliau – KKVAĮ). NKPAĮ 23 straipsnio „Nekilnojamojo kultūros paveldo tvarkyba“ 2 dalyje nurodoma, kad: „Tyrimų, atliekamų prieš projektavimą ir reikalingų įvertinti poveikį aplinkai, privalomumą ir apimtį nustato paveldo tvarkybos reglamentai“²⁴.

NKPAĮ nukreipia detalesnio išaiškinimo ieškoti poįstatyminiuose aktuose. Paveldo tvarkybos reglamente PTR 3.08.01:2013 „Tvarkybos darbų rūšys“ nurodyta, kad tyrimai yra tvarkybos darbų rūšis:

7. Kultūros paveldo objektų vertingosioms savybėms ir autentiškumui išsaugoti atliekamos tvarkybos darbų rūšys yra:

7.1. taikomieji tyrimai; <...>

8. Taikomiesiems tyrimams priskiriami pažinimo darbai, kurių tikslas surinkti duomenis apie kultūros paveldo objektą, reikalingus tvarkybos darbų projektui parengti, taip pat nustatyti ir / ar patikslinti jo vertingąsias savybes. Kultūros paveldo objekto taikomieji tyrimai yra:

22 Robertas Zilinskas, „Ką svarbu žinoti apie kultūros paveldo tyrimus“, in: *Kultūros paveldo tyrimai*: Metodinis leidinys, sud. Donata Armakauskaitė ir Dalia Stabrauskaitė, Vilnius: Dailininkų sąjungos leidykla „Artseria“, 2016, p. 21.

23 Plačiau apie tyrimų rūšis: Margarita Janušonienė, „Dailės paveldo moksliniai tyrimai ir jų reikšmė įpaveldinimo procese“, in: *Acta Academiae Artium Vilmensis*, Vilnius, 2015, t. 77–78: *Dailės ir architektūros paveldas: tyrimai, išsaugojimo problemos ir lūkesčiai*, sud. Dalia Klajumienė, p. 289–308.

24 Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, in: *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 153–5571.

- 8.1. archeologiniai tyrimai;
- 8.2. architektūros natūriniai tyrimai;
- 8.3. architektūros konstrukcijų tyrimai;
- 8.4. polichromijos ir sienų tapybos tyrimai.²⁵

Netiesiogiai tyrimų apimtis reglamentuoja ir „Nekilnojamųjų kultūros vertybių atskleidimui reikalingų tyrimų duomenų apimties aprašas“:

9. Pagal tyrimų apimtį ir sudėtį skiriamos šios tyrimo stadijos:

9.1. žvalgomieji tyrimai, kurie atliekami, kai reikia patikslinti nekilnojamųjų kultūros vertybių apimtį ir sudėtį, nustatyti fizinę būklę bei pagrindinius ardymo faktorius, lokalizuoti autentiškos medžiagos išlikimą, nustatyti autentiškų formų tipus, svarbiausius istorinės raidos etapus ir kultūrinės vertės neturinčius interpus. Žvalgomaisiais taip pat laikomi nekilnojamosios kultūros vertybės dalies tyrimai;

9.2. detalieji tyrimai, kuriais tiksliai lokalizuojami visi išlikę nekilnojamųjų kultūros vertybių autentiškumo ir kiekybės požymiai, detalizuojama ir konkretizuojama vertybių sudėtis ir apimtis, nustatomi visi sunaikinti ar sunykę kultūrinės vertės požymiai, visos vertingos dalys ir raida, ištiriami visi ardymo veiksniai ir irimo procesai;

9.3. papildomi tyrimai, kurie atliekami, kai reikia ištirti ir įvertinti naujus kultūrinės vertės požymius, atsiradusius tvarkybos metu.

10. Konkrečius reikalingus tyrimus pasirenka nekilnojamųjų kultūros vertybių atskleidimą organizuojantys ir vykdančys juridiniai ir fiziniai asmenys.²⁶

Paveldo tvarkybos reglamento PTR 3.06.01:2014 „Kultūros paveldo tvarkybos darbų projektų rengimo taisyklių“ 7 punkte nurodoma, kad:

7. Kilnojamųjų kultūros vertybių, kurios yra viena iš Paveldo objekto vertingųjų savybių (dailės kūrinių) ir dailės nekilnojamojo kultūros paveldo objektų (toliau – Dailės vertybės) tvarkybos planavimą ir projektavimą reglamentuoja Kilnojamųjų kultūros vertybių tyrimo, konservavimo ir restauravimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2009 m. birželio 30 d. įsakymu

²⁵ Paveldo tvarkybos reglamentas PTR 3.08.01:2013 „Tvarkybos darbų rūšys“, in: *Valstybės žinios*, 2013 10 03, Nr. 104-5110.

²⁶ Nekilnojamųjų kultūros vertybių atskleidimui reikalingų tyrimų duomenų apimties aprašas, in: *Valstybės žinios*, 2005 06 30, Nr. 80-2927.

Nr. IV-331 „Dėl Kilnojamųjų kultūros vertybių tyrimo, konservavimo ir restauravimo tvarkos aprašo patvirtinimo.“²⁷

Tuo nurodoma, kad dailės paveldo objektų tyrimus reglamentuoja KKVAĮ ir Kilnojamųjų kultūros vertybių tyrimo, konservavimo ir restauravimo tvarkos aprašas²⁸.

KKVAĮ 11 straipsnyje „Kilnojamųjų kultūros vertybių tyrimas, konservavimas ir restauravimas“ apibrėžta, kas ir kokia tvarka gali atlikti tyrimus ir kitus dailės paveldo objektų tvarkybos darbus:

1. Tirti, konservuoti ir restauruoti kilnojamasias kultūros vertybes, taip pat vertybę, kuri yra viena iš nekilnojamojo kultūros paveldo statinio vertingųjų savybių, ir dailės nekilnojamojo kultūros paveldo objektus gali tik Kilnojamųjų kultūros vertybių restauratorių atestavimo komisijos atestuoti restauratoriai, turintys atitinkamas kvalifikacines kategorijas.
2. Restauravimo taryba tvirtina kilnojamųjų kultūros vertybių, taip pat vertybės, kuri yra viena iš nekilnojamojo kultūros paveldo statinio vertingųjų savybių, ir dailės nekilnojamojo kultūros paveldo objektų tyrimo, konservavimo ir restauravimo programas, kontroliuoja darbų procesą ir kokybę ir priima darbą.
3. Kultūros ministerija nustato tyrimo, konservavimo ir restauravimo tvarką, o Kultūros paveldo departamentas kontroliuoja, kaip jos laikomasi.²⁹

Kilnojamųjų kultūros vertybių tyrimo, konservavimo ir restauravimo tvarkos apraše tyrimų atlikimo tvarka ir apimtys detaliau nepaaiškinti, tik nurodoma, kad visų rūšių dailės vertybių tyrimo, konservavimo ar restauravimo darbai vykdomi pagal atestuoto restauratoriaus parengtą tyrimo, konservavimo ir restauravimo darbų programą. Taigi tyrimų apimtį nustato atestuoti restauratoriai – tyrėjai ir jų tyrimų projektus aprobuojanti Restauravimo taryba, atsižvelgdami į užsakovų keliamus tikslus. Dažniausiai polichromijos tyrimais siekiama išsiaiškinti kultūros paveldo

²⁷ Paveldo tvarkybos reglamento PTR 3.06.01:2014 „Kultūros paveldo tvarkybos darbų projektų rengimo taisyklės“, in: *Valstybės žinios*, 2007 06 27, Nr. 70-2782.

²⁸ Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas „Dėl kilnojamųjų kultūros vertybių tyrimo, konservavimo ir restauravimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, in: *Valstybės žinios*, 2009 07 14, Nr. 83-3460.

²⁹ Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas, in: *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 14-352.

objektų dekoravimo principus ir spalvinius sprendimus skirtingais jų raidos etapais. Polichromijos tyrimų pagrindu rengiami spalvinės gamos atkūrimo projektai, konservavimo ir restauravimo programos. Tyrimai ir spalvinės gamos atkūrimo projektai brangiai kainuoja, todėl neretai užsakovų pageidavimu apsiribojama nedidelės apimties žvalgomaisiais tyrimais. Tvirtinant projektus ar restauravimo programas įrašoma, kad spalvinis sprendimas gali būti tikslinamas ir koreguojamas vykdant darbus ir / ar gavus naujų duomenų. Ypač sudėtinga situacija susiklosto tuomet, kai konkursus atlikti dailės paveldo objektų tvarkybos darbus laimi ne tyrimus atlikę ir projektus parengę restauratoriai. Jie aptinka, kad atlikti tyrimai buvo nepakankami ir projektus reikia perdaryti, todėl neretai tenka atlikti detalesnius tyrimus ir koreguoti restauravimo programas.

Šoninių altorių polichromijos tyrimų rezultatai

2017 m. baigus didžiojo altoriaus tyrimo, konservavimo ir restauravimo darbus, pradėta rūpintis Simno bažnyčios šoninių altorių, aukų altorėlio, krikštyklos ir sakyklos tvarkybos darbų organizavimu, nes fizinė jų būklė buvo bloga, medinių dalių ir skulptūrų paviršiuje akivaizdžiai matėsi entomologinių kenkėjų pėdsakai. Skirtingais laikotarpiais įrengti nevienodos stiliškos šoniniai altoriai vieningą spalvinį sprendimą įgavo XX a. antrąjoje pusėje remonto metu.

Prieš rengiant bažnyčios altorių, aukų altorėlio, krikštyklos ir sakyklos ansamblio konservavimo ir restauravimo darbų programą, 2017–2018 m. atlikti polichromijos ir auksavimo tyrimai. Jų tikslas buvo ne tik objektyviai įvertinti fizinę objektų būklę, bet ir išsiaiškinti, ar šoninių altorių dekoras turi sąsają su didžiojo altoriaus dekoru, kokios dekoravimo technologijos naudotos, kokie pirminio ir vėlesnių dažymo sluoksnių spalviniai sprendimai. Ansamblio įrenginius tyrinėjo ir polichromijos tyrimų ataskaitą parengė sienų tapybos restauratorius Antanas Pužauskas ir auksuotės restauratorius Leonidas Novopašinas, darbams vadovavo sienų tapybos tyrimų bei architektūrinės polichromijos ir sienų tapybos projektų rengimo specialistė-ekspertė Elena Kazlauskaitė³⁰. Tyrinėti šie ansamblio įrenginiai:

³⁰ Projektas „Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios vidaus įrangos: penkių altorių, sakyklos, krikštyklos polichromijos tyrimai“, parengtas Vytauto Dzindziliausko individualioje įmonėje, autoriai Elena Kazlauskaitė, Antanas Pužauskas, Leonidas Novopašinas, Vilnius, 2018, in: KPD AS archyvas, Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios tyrimų, konservavimo ir restauravimo darbų projektinės dokumentacijos byla, lapai nenumuoti.

1. Rožinio Švč. Mergelės Marijos altorius (730 × 500);
2. Švč. Jėzaus Širdies (buv. Jėzaus kančios, Nuplakto Jėzaus) altorius (714 × 400);
3. Šv. Kazimiero (buv. šv. Antano) altorius (360 × 176);
4. Šv. Vincento Pauliečio altorius (360 × 178);
5. Aukų altorėlis (332 × 153);
6. Krikštykla (322 × 160 cm);
7. Sakykla (720 × 147 × 114 cm).

Prieš pradėdant tyrimo darbus konstatuota, kad:

Altoriai, sakykla, krikštykla ne kartą perdažyti, pakeistas pirminis koloritas. Dalis drožinių padengti bronzą. Dažai vietomis lupasi, byra nuo pagrindo, atsidengia senesni sluoksniai. Bronzavimo sluoksnis patamsėjęs. Visi paviršiai pasidengę nešvarumais, apdulkėję. Kai kurie drožiniai nestabilūs, juda. Nugarinėje altorių pusėje matomi entomologinių kenkėjų pėdsakai.³¹

Polichromijos tyrimų metu zondai daryti ant lygių paviršių ir puošybos. Remiantis didžiojo altoriaus tyrimų patirtimi ir žinant, kad nepakankamos apimties tyrimai sudaro prielaidas netinkamiems polichromijos projektams parengti, ant lygių foninių plokštumų daryti didesni zondai, nes tik didesnio ploto atodangose išryškėja polichrominio dekoravimo sistema ir spalviniai deriniai. Ant skulptūrinio ir architektūrinio dekoro elementų daryti minimalios apimties zondai [12 il.]. Polichromijos tyrimais nustatyta, kad buvo trys dažymo sluoksniai. Skiriasi altorių pirminės polichromijos sprendiniai, o antras ir trečias sluoksniai – labai panašūs. Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus pirmame sluoksnyje rasta raudonai rudomis spalvomis nutapyta marmuro imitacija su juodų ir tamsiai rudų spalvų siūlėmis [13 il.]. Altoriaus karnizo detalės dažytos šviesiai gelsva spalva. Antrame sluoksnyje rasti pilki atspalviai. Dabar matomame trečiame sluoksnyje dominuoja pasteliniai šviesiai žalsvi ir melsvi atspalviai. Švč. Jėzaus Širdies altoriaus pirmame sluoksnyje aptiktos oranžinė – ochrinė ir šviesiai gelsva spalvos, viršutinėje dalyje – pilko atspalvio ochra. Apatinėje altoriaus dalyje šio laikotarpio dažymo sluoksnis neišlikęs. Antrame sluoksnyje rastas pilkų

12.
Zondas Rožinio Švč. Mergelės Marijos
altoriaus cokolinėje dalyje, Margaritos
Janušonienės nuotrauka, 2017

Probe in the socle part of the altar of
Our Lady of the Rosary

dažų sluoksnis, naudotas kaip gruntas, virš kurio juoda, mėlyna ir žalia spalvomis nutapyta marmuro imitacija³². Trečiame sluoksnyje – šviesiai žalsvi ir melsvi atspalviai.

Šv. Vincento Pauliečio ir šv. Kazimiero altorių pirmame sluoksnyje dominuoja šviesiai pilki atspalviai, antrajame – ryškiai mėlynomis ir žalioomis spalvomis tapyta marmuro imitacija su juodų ir rudų siūlių imitacija, trečiajame – šviesiai žalsvi ir melsvi atspalviai. Tyrinėjant krikštyklą ir aukų altorėlį, aptikti du dažymo sluoksniai. Apatiniame dominuoja šviesiai pilki, viršutiniame – pilki ir melsvi atspalviai. Sakyklos apatinis sluoksnis – šviesiai pilkas, vėlesnieji – pilkos spalvos variacijos³³.

Atlikus išsamius dekoratyvinių dangų tyrimus, nustatyti trys pagrindiniai altorių auksuotės ir sidabruotės laikotarpiai. Ankstyviausiojo sluoksnis atliktas ypač kruopščiai. Paviršiai gruntuoti kreidiniu gruntu, blizgiam paviršiui išgauti – papildomai polimentiniu gruntu, metalo dangą nupoliruojant iki blizgesio. Įgilintos dalys ir formos dengtos metalo folija be polimentinio grunto ir nepoliruotos. Šiame auksuotės sluoksnyje dalis paviršių dengta aukso, dalis – sidabro folija. Sidabro folijos sluoksnis padengtas laku, suteikiančiu aukso efektą, tikėtina, taupumo sumetimais. Vėlesni sluoksniai atnaujinti remontų metu. Antras sluoksnis atliktas tiesiai ant pir-

32 Restauratoriaus A. Pužausko nuomone, šį spalvinį dekorą atliko Edvardas Žilys; *ibid.*; apie šio XX a. II p. bažnyčių atnaujinimo darbą Simno bažnyčioje XX a. 9 (?) deš. duomenų pateikia A. Aleksandravičiūtė, „Keturi šoniniai altoriai“, p. 397–398.

33 Projektas „Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios vidaus įrangos“, lapai nenumeruoti.

13.
Zondas Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus
cokolinėje dalyje, Margaritos Janušonienės
nuotrauka, 2017

Probe in the socle part of the altar of Our Lady of the
Rosary

14.
Šoninio Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus
spalvinės gamos atkūrimo projektas, Margaritos
Janušonienės nuotrauka, 2018

Project of conservation of the colour scheme of the
side altar of Our Lady of the Rosary

mojo. Sunykusios pirmo sluoksnio vietos buvo dalinai pašalintos, kreidinio grunto netektys neatkurtos. Paviršiai padengti laku ir aukso folija aliejiniu būdu. Trečio auksuotės sluoksnio būtinybė iškilo dėl nekokybiško ankstesnio remonto. Aliejinė auksuotė, atlikta be grunto atkūrimo, greitai tapo neišvaizdi ir patamsėjo. Naujas auksuotės sluoksnis taip pat atliktas aliejiniu būdu ir dar prastesnės kokybės nei ankstesnis, todėl netrukus buvo uždažytas bronzinių dažų sluoksniu.

Įvertinus polichromijos ir auksuotės tyrimų rezultatus, parengtos šoninių altorių pirminio dekoru sluoksnio spalvinės retrospekcijos [14 il.]. Atsižvelgus į didžiojo altoriaus tyrimų patirtį ir „pamokas“, stengtasi suderinti du tikslus: gauti užtekinai duomenų altorių spalviniams sprendimams pagrįsti ir maksimaliai tausoti autentišką substanciją. Remiantis ankstyviausio, pirminio, sluoksnio polichromijos tyrimų duomenimis, parengti šoninių altorių spalvinės gamos atkūrimo projektai rodo, kad jų spalvinė gama

skiriasi nuo restauruoto didžiojo altoriaus spalvinio sprendimo. Pastarojo dekoravimo programa panašiausia į šoninio Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus, kurio ankstyviausiame polichromijos sluoksnyje rasta raudonai rudomis spalvomis nutapyta marmuro imitacija su juodų ir tamsiai rudų spalvų siūlėmis. Galima teigti, kad dailėtyrininkės R. Stankevičienės įžvalga, jog, įrengiant ir dekoruojant XIX a. pabaigoje pastatytą didįjį altorių, sąmoningai siekta restauravimo efekto stilistikos, yra teisinga. Jo polichromija, imituojanti marmuro tekstūrą, atkartoja šoninio Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus, kuriame išliko daug autentiškų XVIII a. detalių, polichromija, tik didžiajam buvo parinktas daug tamsesnis, „senoviškas“ juosvų pelenų atspalvis, derintas su gausia auksuote.

Apibendrinimas

Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios altorių tyrimų, konservavimo ir restauravimo darbai akivaizdžiai parodė, kokie svarbūs yra išsamūs polichromijos tyrimai ir pakankamos jų apimtys. Didžiojo altoriaus restauravimo atvejis atskleidė, kaip kardinaliai gali pasikeisti spalvinės gamos atkūrimo projekto sprendiniai, kai pirminių tyrimų apimtys – nepakankamos. Aprašytas atvejis nėra išskirtinis, veikiau – tipiškas. Jis atveria opią problemą, su kuria susiduria nemaža dalis restauratorių, turinčių atlikti dailės vertybių konservavimo ir restauravimo darbus pagal kitų tyrėjų parengtus ir patvirtintus tvarkybos darbų projektus. Pradėjus darbus, dažnu atveju tenka dar kartą atlikti detales ar papildomus polichromijos tyrimus ir jų duomenų pagrindu koreguoti esamus arba iš viso rengti naujus spalvinės gamos atkūrimo projektus, nes pirminių žvalgomųjų tyrimų rezultatai buvo nepakankami, neatskleidžiantys buvusios spalvinės kompozicijos. Konstatuotina, kad dailės paveldo objektų ardomųjų tyrimų atlikimą reguliuojanti teisinė bazė nereglamentuoja tyrimų apimčių. Tai palikta nuspręsti patiems tyrėjams, atsižvelgiant į užsakovų suformuluotą tyrimų tikslą. Toks teisinis reguliavimas yra neišsamus ir turėtų būti labiau detalizuotas.

Gauta ——— 2018 10 11

Margarita Janušonienė ———

Simno bažnyčios altorių polichromijos tyrimai, konservavimo ir restauravimo darbai

Publikuoti šaltiniai

- Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas, in: *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 14-352.
- Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas, „Dėl kilnojamųjų kultūros vertybių tyrimo, konservavimo ir restauravimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, in: *Valstybės žinios*, 2009 07 14, Nr. 83-3460.
- Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas, „Dėl Restauravimo tarybos nuostatų ir sudėties patvirtinimo“, in: *Valstybės žinios*, 2009 04 16, Nr. 42-1628.
- Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, in: *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 153-5571.
- Nekilnojamųjų kultūros vertybių atskleidimui reikalingų tyrimų duomenų apimties aprašas, in: *Valstybės žinios*, 2005 06 30, Nr. 80-2927.
- Paveldo tvarkybos reglamento PTR 3.06.01:2014 „Kultūros paveldo tvarkybos darbų projektų rengimo taisyklės“, in: *Valstybės žinios*, 2007 06 27, Nr. 70-2782.
- Paveldo tvarkybos reglamentas PTR 3.08.01:2013 „Tvarkybos darbų rūšys“, in: *Valstybės žinios*, 2013 10 03, Nr. 104-5110.
- Nepublikuoti šaltiniai**
- Biekšienė Birutė, Mendelevičius Jakovas, S45P Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios Simne, Alytaus rajone. Fasadų ir stogo restauravimas ir konservavimas. Techninis projektas. Architektūrinė, konstrukcinė dalis. UAB „Lietuvos paminklai“, 2005, in: Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos Alytaus skyriaus archyvas (toliau – KPD AS archyvas), Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios tyrimų, konservavimo ir restauravimo darbų projektinės dokumentacijos byla, lapai nenumeruoti.
- Kazlauskaitė Elena, Pužauskas Antanas, Novopašinas Leonidas, Projektas „Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios vidaus įrangos: penkių altorių, sakyklos, krikščionijos polichromijos tyrimai“, parengtas Vytauto Dzindziliausko individualioje įmonėje, Vilnius, 2018, in: KPD AS archyvas, Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios tyrimų, konservavimo ir restauravimo darbų projektinės dokumentacijos byla, lapai nenumeruoti.
- Kubilius Vytautas, Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų (unikalus objekto kodas 852) Simno m., Kreivoji g. 3, Alytaus r. Didžiojo altoriaus skulptūrų tabernakulio dekoru tyrimų, konservavimo, restauravimo darbų programa, Vilnius, 2013, in: KPD AS archyvas, Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios tyrimų, konservavimo ir restauravimo darbų projektinės dokumentacijos byla, lapai nenumeruoti.
- Simonavičius Žibartas, Nemčinskas E., Simno bažnyčios aprašymas „Marijos į dangų ėmimo vardo bažnyčia, Simno miest., Simnas, 1956, in: Vytautas Dzindziliauskas, Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų vidaus įrangos: penkių altorių, sakyklos, krikščionijos, tyrimo, konservavimo ir restauravimo darbų programa, Vilnius, 2018, Kultūros paveldo departamento archyvas, p. 5–6.
- Valainienė Rūta, Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios presbiterijos polichromijos tyrimai ir tvarkybos darbų projektas, altoriaus restauravimo projektas u. k. 852, Vilnius, 2012, in: KPD AS archyvas, Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios tyrimų, konservavimo ir restauravimo darbų projektinės dokumentacijos byla, lapai nenumeruoti.
- 2011 11 10 Restauravimo tarybos protokolas Nr. 79, in: KPD AS archyvas, Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios tyrimų, konservavimo ir restauravimo darbų projektinės dokumentacijos byla, lapai nenumeruoti.

2012 12 06 Restauravimo tarybos protokolas Nr. 99, in: KPD AS archyvas, Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios tyrimų, konservavimo ir restauravimo darbų projektinės dokumentacijos byla, lapai nenumeruoti.

Literatūra

- Aleksandravičiūtė Aleksandra, „Keturi šoniniai altoriai, aukų altorėlis, krikščykla ir sakykla“, in: *Lietuvos sakralinė dailė*, t. I: *Vilkaviškio vyskupija*, kn. 5: *Alytaus dekanatas*, sud. Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, Dalia Vasiliūnienė, Vilnius: Savastis, 2003, p. 397–418.
- Janušonienė Margarita, „Dailės paveldo moksliniai tyrimai ir jų reikšmė įpaveldinimo procese“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Vilnius, 2015, t. 77–78: *Dailės ir architektūros paveldas: tyrimai, išsaugojimo problemos ir lūkesčiai*, sud. Dalia Klajumienė, p. 289–308.
- Matušakaitė Marija, *Senoji medžio skulptūra ir dekoratyvinė drožyba Lietuvoje*, Vilnius: Baltos lankos, 1998.
- Miškinis Algimantas, „Simnas“, in: *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės. Užnemunės miestai ir miesteliai*, Vilnius: Savastis, 1999, p. 193–240.
- Miškinis Algimantas, Rupeikienė Marija ir Vasiliūnienė Dalia, „Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia“, in: *Lietuvos sakralinė dailė*, t. I: *Vilkaviškio vyskupija*, kn. 5: *Alytaus dekanatas*, sud. Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, Dalia Vasiliūnienė, Vilnius: Savastis, 2003, p. 383–390.
- Stankevičienė Regimanta, „Didysis altorius“, in: *Lietuvos sakralinė dailė*, t. I: *Vilkaviškio vyskupija*, kn. 5: *Alytaus dekanatas*, sud. Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, Dalia Vasiliūnienė, Vilnius: Savastis, 2003, p. 390–397.
- Zilinskas Robertas, „Ką svarbu žinoti apie kultūros paveldo tyrimus“, in: *Kultūros*

paveldo tyrimai: Metodinis leidinys, sud. Donata Armakauskaitė ir Dalia Stabrauskaitė, Vilnius: Dailininkų sąjungos leidykla „Artseria“, 2016.

Zubovas Vladimiras, „Simno bažnyčia“, in: *Lietuvos architektūros istorija*, t. 1: *Nuo seniausių laikų iki XVII a. vidurio*, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 285–286.

Internetinė prieiga

Kultūros vertybių registras. Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos. Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia. 2013 12 02 Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos aktas Nr. KPD-AV-591, [interaktyvus], KVR © KPD 2007-2010, [žiūrėta 2018-10-09], <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/151d9641-2320-4de6-8ba6-401d0e7b18fc>.

Summary

Problems of the Polychromy Research, Repair and Conservation of the Altars of the Simnas Church

Margarita Janušonienė

Keywords: Simnas, altar, polychromy, studies, conservation, repair.

The Simnas Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary is the oldest in the Užnemunė region. Its construction began in 1520. This church was damaged in multiple fires and wars, and subsequently underwent several rounds of renovation and reconstruction, but nevertheless it has maintained the spaces, forms and decorative elements characteristic of Renaissance architecture. An impressive ensemble consisting of the high altar, a baptistery, a little votive altar and a pulpit has survived until today. While the altars were rebuilt several times, they have maintained many valuable sculptures, carvings and paintings dating to the 18th century and onwards. In 2012, the condition of the presbytery interior, as well as the high altar and the side altars, was declared critical. The polychromy of the presbytery walls and the high altar was analysed in preparation to restore their colour scheme. The concept of restoring the altar's colour scheme was conservative and intended to retain the original view of the altar as much as possible. Light brown and green pastel tones were mostly used in the project. In 2013, a program for the research, conservation and restoration of the high altar décor was approved. Between 2014 and 2016, the altar's sculptures, tabernacle and the central painting were restored. The conservation and repair of the altar's architectural elements took place between 2015 and 2017. As several layers of overpainting were uncovered revealing a larger surface area, there was a need to change the projected colour scheme for restoring the altar's polychromy: it turned out that originally the altar had been decorated in colours imitating dark ashen-black marble and gild-

ed. Based on this newly surfaced data, a new colour scheme was prepared, which drastically changed the view of the main altar. This article analyses the legal basis regulating polychromy research.

In 2017–2018, research was conducted on the polychromy and gilding of the side altars, the baptistery, the little votive altar and the pulpit. The purpose of this research was not only to assess the physical condition of these objects, but also to establish if the décor of the side altars was similar to that of the high altar; to see what decoration technique was used, and what the original colour scheme was. It was established that the later polychromy of the high altar was similar to the decorative scheme of the side altars. The dominant decorative technique used in all these altars was a painted imitation of marble texture and abundant gilding, only the colours differed: the side altars were mainly painted in shades of brown, while the high altar – in ashen-black tones.

The research, and repair and conservation of the altars at the Simnas Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary showed the significance of extensive polychromy studies and, in particular, of setting a sufficiently wide scope for them. The case of the high altar's conservation project revealed that drastic changes are needed for the projects of restoring polychromy colour schemes when preliminary studies are too narrowly scoped. The results of initial exploratory research tend to be incomplete, failing to reveal the original colour composition. Thus, once the work gets started, extensive repeated polychromy research often turns out to be necessary, subsequently calling for either significant amendments to, or re-drafting of, colour scheme conservation projects based on this new data. This article concludes that the legal basis regulating polychromy research does not explicitly regulate its scope. The scoping decisions tend to fall upon researchers, based on the research goals set by the client. The current legal regulations are insufficient and ought to be more detailed.